

Hovorím mäkko o každom

.andrej Bán

Z migračnej vlny má veľké obavy a vie ich inteligentne, bez hnevu a iných emócií, formulovať. Nazdáva sa, že islam vo veľkom množstve do Európy nepatrí. Uznávaný český psychiater Cyril Höschl.

● **boli sme kedysi tak trochu kolegovia v Reflexe. V roku 1999 som po piatich rokoch išiel preč, zmena koncepcie a bulvarizácia sa mi nepáčili, vy pre tento časopis píšete naďalej.**

Už takmer sedemnásť rokov tam mám stĺpčeky, je ich viac ako sedemsto. Aj po rokoch mi čitatelia posielajú otázky, dokonca jeden mi napísal, že si ich určite píšem sám a ja som mu na to odpovedal verejne, takže som mu dokázal, že sa mýli.

.ste určite mediálne najznámejší český psychiater. Aký je to pre vás ako pre lekára a vedca pocit, byť celebritou?

Ten pocit sa časom mení. Spočiatku to prinášalo povrchné znaky, poznajú ma na verejnosti. Do istej miery mi to robilo radosť. Na druhej strane, dôležitejší ako osobný dopad je zápas o mediálny obraz psychiatrie. Začal som mať pocit, že je povinnosťou nás lekárov tento odbor destigmatizovať, naprávať prevažujúcu verejnú mienku od stredoveku. Psychiatria, aj keď sa o nej referuje pravdivo, je spájaná vždy s neblahými udalosťami a okolnosťami.

.to je asi dané.

Áno, ale v psychiatrii je to výraznejšie ako v akomkoľvek inom lekárskom odbore. Automaticky sa ocitne vo verejnom priestore v súvislosti s istou vraždou, ale takisto je pravda, že bývalý pa-

.z vášho pohľadu veta, že spoločnosť je chorá nenávisťou – trebárs voči migrantom či moslimom – je neko-rektná?

Nepovedal by som, že je neko-rektná, skôr by som hovoril o metafore. A na metaforu má každý právo.

.ako vnímate českú spoločnosť za posledný rok, keď je aj u vás kľúčová téma utečencov? V Reflexe ste nedávno písali, že po teroristických útokoch v Paríži už máte pochopenie pre xenofóbiu. Ako ste to mysleli?

Tak, že po tých útokoch už možno nejde o xenofóbiu, čo je skutočne škaredá vlastnosť, ktorá vyplýva zo strachu, z obáv a z odporu k všetkému cudziemu, a môže viesť až k rasizmu či akejkolvek ostrakizácii menšín. Ale po Paríži sa nazdávam, že množstvo reakcií, ktoré sa objavili, nie sú xenofóbne, ale sú to oprávnené obavy. Pretože vo chvíli, keď okolo vás začnú vraždiť nevinných ľudí, je veľmi ťažké zachovať si chladnú hlavu. A to, že mnohí majú z toho obavy, je úplne pochopiteľné. Argumenty, že tu u nás zatiaľ nie sú utečenci a nebol tu ešte teroristický útok, v dnešnom globalizovanom svete neobstoja. A krajiny, ktoré predtým nemali až tak veľa spoločného, sú odrazu na jednej lodi – cez Grécko sa to sem valí a vo Švédsku to končí.

.čo sa sem podľa vás valí? Jazyk je veľmi dôležitý.

Po Paríži sa nazdávam, že mnohé reakcie nie sú xenofóbne, ale ide o oprávnené obavy.

cient psychiatrickej liečebne predložil novelu vysokoškolského zákona, a to sa nikde v médiách neobjaví.

.dá sa hovoriť o duševnom zdraví nielen v prípade jednotlivcov, ale aj v prípade spoločnosti?

Ono sa o tom tak hovorí, ale ja s tým úplne nesúhlasím. Myslím si, že pri používaní pojmov by sme sa mali držať definičného rámca. Teda choroba je záležitosťou individuálnej patológie a sociálna patológia patrí skôr do politológie či sociológie než do medicíny. Choroba je individuálny jav, týka sa jednotlivcov. Každý odbor má svoj jazyk, neslobodno to pliesť. Inak do toho vnášame zmätky. Krásnym príkladom je pomerne nezodpovedné používanie pojmu schizofrénia mimo psychiatrie. Označuje sa tým, keď má niekto dva názory na jednu vec alebo keď zmení názor.

.aké slovo by ste ako psychiater použili, ak má niekto dva názory na nejaký spoločenský jav?

Buď, že si protirečí, alebo že nie je konzistentný alebo že je bezcharakterný, klamár – ale nie je schizofrenický. To rozštiepenie mysle sa týka odštiepenia jednotlivých kvalít psychiky od seba, napríklad myslenia od emócií či od motoriky. Jeden z hlavných príznakov schizofrénie je, že emočný obraz nezodpovedá myšlienkovému obsahu. Ale rozhodne nejde o to, že mám dva názory. Vo výnimočných prípadoch ide o život v dvoch realitách.

Valí sa sem masa ľudí, ktorá už nie je obyčajným súčtom jednotlivcov s ich osudmi, s ich vyhnaním z domova, ale toto je už transfer porovnateľný so sťahovaním národov. Okrem individuálnych posunov je to zároveň jav na civilizačnej úrovni. Znamená implantáciu určitých hodnôt, tradícií, zvyklostí s tým spojených a tie, ako nás história učí, práve v prípade islamu nie sú vždy kompatibilné s novým prostredím.

.vy ste dokonca napísali, že islam do Európy nepatrí.

To bolo trochu prehnané, pretože správne malo byť, že islam vo veľkom množstve do Európy nepatrí.

.aké je to veľké množstvo?

Nadkritické množstvo je také, ktoré vedie k vytváraniu get, v ktorých neplatia zákony väčšinovej spoločnosti, v ktorých sú „no go zóny“, kde sa napríklad v obmedzenej miere uplatňuje miestny lokálny právny systém, fungujú tam napríklad vraždy cti. Ak dnes niekto na pešej zóne v Malmö rozbije výklad, tak sa tam polícia bojí prísť, aby nebola obvinená z rasizmu.

.je rozdiel napríklad medzi Francúzskom a Nemeckom. V oboch krajinách žijú milióny moslimov, ale Nemci dosť dbajú o to, aby nevznikali uzavreté getá.

Tento model určite funguje lepšie, než ak sa spontánne vytvárajú getá. Ale aj on sa čoskoro nepochy-

Český psychiater Cyril Höschl určite nie je s názorom, že islam vo veľkom množstve do Európy nepatrí, osamotený.

ne vyčerpá. Ak bude naďalej prichádzať milión alebo viac ľudí každý rok, tak sa stavme, že ten model skracuje. A Angela Merkel si to uvedomuje.

.kancelárka už hovorí o obmedzení migrácie, pretože väčšou hodnotou je voľný pohyb v rámci Schengenu než otvorenosť pre všetkých.

A presne tým by som aj ja odpovedal na otázku, čo považujem za nadkritické množstvo prisťahovalcov. Stalo by sa to vo chvíli, keď by sme sami museli meniť pravidlá a naraz by sme začali prichádzať o svoje hodnoty – napríklad o hodnotu slobody slova. Uverejním karikatúru proroka Mohameda a vyhodia ma za to do vzduchu. Kde to sme? Alebo o hodnotu voľného pohybu.

Fakticky sme už po 11. septembri o svoju slobodu prišli, v tomto islam nad nami zvíťazil. A varovné je aj to, že všade, kde toto náboženstvo susedí s inými, sú krvavé konflikty.

.je tiež pravda, že tie konflikty a zločiny často spôsobujú aj nemoslimovia. Zoberme si vojny v bývalej Juhoslávii, Srebrenicu, prenasledovanie moslimov v Mjanmarsku, v Stredoafrickej republike, v Číne a podobne.

To súhlasím.

.čo to teda je, islam?

Určite treba diferencovať, stopercentne súhlasím so všetkým, čo ste uviedli. Nie je to čierno-biele. Ale v tom, ako sa menia proporcie a zastúpenie jednot-

livých náboženstiev, vznikajú rôzne riziká. Ukázalo sa, že kedysi žiaduci „taviaci kotlík“, zmes kultúr napríklad v New Yorku, nesie so sebou problémy. Mám v rodine obeť vojny zo všetkých strán, vrátane odsunutých, alebo dokonca zabitých sudetských Nemcov, ktorí mali doma pritom Masaryka a prežili celú vojnu ako antinacisti a paradoxne ich prepichol na nádraží český „vlastenec“, ktorý predtým kolaboroval. Ale je fakt, že problém spolužitia s Nemcami bol týmto nesympatickým a odporným riešením, odsunom, vyriešený.

.s tým úzko súvisí princíp kolektívnej viny. Čo si myslíte o výroch, aké má napríklad premiér Fico?

Treba veľmi citlivo voliť slová. Ono to ľahko zvädza k paušalizácii nielen na strane toho, kto sa takto vyjadruje, ale aj na strane toho, kto tie slová interpretuje. Takže sa často niečo vytrhne z kontextu a povie sa o niekom, že je xenofób alebo rasista. Veľmi dôležité je slovo potenciálne nebezpečenstvo, a to moslimovia v mnohých miestach predstavujú. Nad istú kritickú hranicu negatívne javy začnú byť problémom. Ak máte jedného neonacistu v meste, nič sa nedeje a nemusíte ho ani zavrieť. Ale ak ich tam je dvesto, tak už to problém môže byť.

.výsledkom takýchto výrokov politikov sú aj útoky voči moslimom. Čo je horšie, indukovať strach z moslimov a robiť útoky potom ospravedlniteľné alebo byť prehnané korektný a vyvolať tak hnev?

Bohužiaľ, hranica medzi dobrom a zlom je veľmi tenká a výbušná. Hovoríme o raste napätia v spoločnosti. V Sudetoch tak bolo pred vojnou, aj v bývalej Juhoslávii nedávno.

.vždy to spôsobili politici svojimi výrokmí.

Ale tí sú nesení na vlnu nejakej nálady spoločnosti. Politik nie je zloduch, ktorý k nám odniekiaľ zostúpi.

.do akej miery politik sám tú vlnu nálad vytvára a do akej miery je na nej iba nesený? Je to otázka miery osobnej zodpovednosti.

To je úplná pravda.

.ako sa pozeráte na výroky prezidenta Miloša Zeman, ktorý hovorí o utečencoch ako o invázii do Európy?

Svojím spôsobom to invázia je, ale ja by som použil iný termín. Inváziu si predstavujem ako ozbrojený vpád, napríklad august '68. Dnes je to utečenecká vlna alebo sťahovanie národov.

.hovoríte dosť mätko o Zemanovi.

Ja vôbec hovorím dosť mätko, o každom. Možno je to „postihnutie“ mojou profesiou, snažiť sa chápať každého, jeho motívy a postoje. Dnes je módna, že po sebe štekáme, že každý každého kritizuje, háda sa. Treba začať u seba, v snahe hrany obrusovať, korigovať, a dať svoj postoj najavo stráviteľným spôsobom. Štekaním sa zbavím možnosti oponenta zmeniť.

.chceli by ste prezidenta zmeniť?

Nie, skôr možno ho pochopiť do tej miery, aby si elektorát spravil rozumnú predstavu o tom, koho bude voliť nabudúce.

Treba začať u seba, v snahe hrany obrusovať a dať svoj postoj najavo stráviteľným spôsobom.

.radikálne vyjadrenia slovenských aj českých politikov považujete za menšie alebo za väčšie ohrozenie než samotnú utečeneckú vlnu v Európe?

(Ticho.) Odpoviem vám v dvoch bodoch, ktoré nemožno od seba oddeliť. Po prvé, považujem vlnu prisťahovalcov z moslimskej kultúry do Európy za nebezpečnejšiu než reakcie na ňu. No zároveň dobre chápem obavy ľudí, ktorí vidia väčšie nebezpečie v reakciách mnohých politikov. Radikálne, xenofóbne a islamofóbne postoje sa džihádizmom nesmierne hodia na radikalizáciu tých moslimov, ktorí sú ešte rozumní. Tým jeden jed začína opodstatňovať ten druhý a roztáča sa koleso zla, ktoré sa za istou hranicou nebude dať zastaviť. Cítim povinnosť tlmiť radikálne výroky. Ideme po mínovom poli zla. Mne to trochu pripomína južnú Afriku. Moja známa, Burka, mi rozprávala históriu krajiny, to, ako sa radikalizovala spoločnosť. Na konci apartheidu výbušnú situáciu upokojil z väzenia prepustený Nelson Mandela – ten namiesto vešania bielych a vypaľovania ich domov obrátil svoju obrovskú autoritu proti svojim ľuďom, proti Africkému národnému kongresu. V Pretórii pred státisícami ľudí hovorí: Trpeli sme? Áno. Veríte mi? Áno. Na vrchole emócií povedal: ja som tým bielym odpustil. A čo vy? Chvíľu bolo ticho a potom dav: my tiež.

.aká je úloha osobnej skúsenosti? Pýtam sa preto, lebo ľudia, ktorí majú osobnú skúsenosť s moslimským svetom, sú paradoxne často v komunikácii zmierlivejší než tí, čo čerpajú iba sprostredkované informácie.

Určite je to tým, že skutočnosť je vždy pestrejšia než akékoľvek sploštenie, izolacionizmus. Je to do istej miery univerzálny jav. Všimnite si, že pri vybavovaní úctov z minulosti boli disidenti voči svojim utlačovateľom tolerantnejší než kolaboranti či eš-
tebáci, ktorí sa stali verbálnymi antikomunistami.

.má to psychologické príčiny?

Nepochybne áno. Všetci máme potrebu bezpečia a tú možno čerpať z rôznych zdrojov. Jedným z nich je primknutie sa k silnej autorite, čo je zdroj kolaborácie. Bezcharakternosť si potrebujem sám pred sebou odôvodniť a snažím sa presvedčiť seba aj okolie, že ide o skutočné zdieľanie hodnôt, a nie o účelové správanie. Tak to vždy bolo a vždy bude spoločnosť „namiešaná“ v určitom pomere, lebo v spoločnosti samých poctivcov je príliš výhodné byť darebákom. Je to otázka proporcie.

.je rozpinavosť bytostná vlastnosť islamu?

V rôznych historických epochách to bolo vždy inak. Kedysi to bol „export“ kresťanstva (počas križiackych vojen), ale dnes euroatlantická civilizácia „vymäkla“ do liberálnej podoby, v ktorej sa môže dostať do problémov. Ja sa chcem vyhnúť prezumpcii viny. Momentálne neprimeraná proporcia islamu v akejkoľvek inej kultúre vedie k džihádu. Ak je moslimov málo, je to umiernený islam. Ak je ich veľa, je zvodnosť šíriť vieru mečom neodolateľná.

.sú tolerancia a empatia prejavom akejsi slabosti?

Ako u koho. Pri niekom je to slabosť alebo neinformovanosť, pri inom, naopak, prejav sily a rozhodnosti. Až budúcnosť ukáže napríklad dôsledky Obamovej zdržanlivosti.

.Cyril Höschl Narodil sa v roku 1949. Lekársku fakultu absolvoval v roku 1974, v tom istom roku nastúpil do Výskumného ústavu psychiatrického v Bohnaciach. V roku 1990 sa stal riaditeľom Psychiatrického centra Praha, na základe ktorého vznikol nedávno Národný ústav duševného zdravia. Na jeho čele stojí profesor Höschl dnes. S manželkou, akademickou maliarkou Jitkou Štenclovou, majú štyri deti.

.máte štyri dospelé deti. Uvažovali ste, ako by ste reagovali, keby vaše dieťa prišlo s partnerom z moslimskej krajiny?

Vôbec by u mňa nehralo rolu, odkiaľ je, ale aký je to človek. Pokiaľ by nemal ešte ďalšie tri manželky a nepredal by svoju dcéru za ľavu. Viete, jedna z mojich dcér ako pracovníčka Lekárov bez hraníc pôsobila v Afganistane. Medzi moslimami mala množstvo priateľov, pri americkom leteckom útoku na nemocnicu v Kunduze zahynulo deväť jej priateľov – ona sama tam v tom čase, našťastie, nebola. Možno by inak už dnes nežila. ●